YORDAM KİTAP 487

Siyasal İdeolojiler

Hazırlayan: Gökhan Atılgan

YORDAM KİTAP

KİTAP	**Siyasal İdeolojiler**
HAZIRLAYAN	Gökhan Atılgan
ISBN	978-605-172-878-0
İNGİLİZCE BASIM ISBN	978-605-172-879-7
YORDAM KİTAP	487
BASIM	Birinci Basım: Eylül 2026
KAPAK VE KİTAP TASARIMI	Gökhan Atılgan
İLLÜSTRASYONLAR	Yapay zekâ desteğiyle üretilmiştir.

© Yordam Kitap, 2026

YAYINEVİ

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika No: 44790)
Kuloğlu Mahallesi Altıpatlar Sokak, Çubukçu Çıkmazı No: 1/1
Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • 0549 100 00 96
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap

BASKI

Meral Tatar (Ceylan Matbaa)
(Sertifika No: 79710)
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. No: 83/3 İç Kapı No: 317
Zeytinburnu / İstanbul

Siyasal İdeolojiler

HAZIRLAYAN

Gökhan Atılgan

YORDAM KİTAP

İçindekiler

Giriş: İdeolojileri Okumak **19**
Gökhan Atılgan

Sorudan Önceki Soru 19
Tanımlanmayı Reddeden Kavram 19
Kavramın Soykütüğü 20
Yapılandırılmış Siyasal Düşünce 29

Kavramsal Yapı ve Tarihsel Dönüşüm 33
Konumlanmış Bir Bakış 33
Morfolojik-Konfigüratif Yöntem 38
Analitik Boyutlar 39
Konfigürasyonun Tarihi 50

Haritanın Siyaseti 54
Dört Ölçüt ve Sınır Vakaları 55
İdeolojiler Arası İlişkiler 59
Dâhil Edilmeyen Gelenekler 62

İki Dilin Sınavı 63
Kavramların Tortusu 63
Türkiye Örneği ve Resmî İdeoloji 65

Her Bölümün Mimarisi 67
Ortak İskelet 67
Kutular, Portreler ve Öneriler 68

Okurdan İstenen 69
Çözümlemenin Etiği 69
Geçici İkamet 70

1 Liberalizm: Evrensel Vaat ve Tarihsel Sınır **71**
Eren Karaca

Açılış: Eskimeyen Yenilik İddiası 71

Çekirdek: Bireyden Topluma 72
Bireysel Özgürlüğün İki Yüzü 72
Mülkiyetin Önceliği 74
Adalet, Çoğulculuk ve Liberal Demokrasi 75

Teşhis: Kırılan Zincirler, Kurulan Piyasalar 78
Akıl, Hukuk ve Temsil Talebi 78
Çoğunluğun Tiranlığı ve Toplumsal Eşitsizlik 80

İdeal Toplum: Sözleşme ve Rekabet Düzeni 82

Kurucu İlkeler: Rasyonel Birey, Sınırlı Devlet ve Tarafsız Hukuk 82
Birey ve Özgürlük: Sözleşmeyle Kurulan Toplum 82
Eşitlik ve Adalet: Hak Edilmiş Sonuçlar 83
Devlet ve İktidar: Tarafsızlık ve Sınırlama 83
Ulus ve Kimlik: Haklarla Tanımlı Yurttaşlık 83
Aile ve Cinsiyet: Dokunulmayan Özel Alan 84
Dünya Düzeni: Serbest Ticaret ve Barış 84

Strateji: Kopuş Değil Süreklilik 84

Değerler ve Semboller: Bireysel Özerkliğin Kutsanması 87

Yörünge: Klasikten Neoliberale 88
Farklılaşma: Sosyal Liberalizm ve Refah Devleti 89
Kanon: Dört Kuşak Liberal 90
Neoliberal Restorasyon ve Piyasanın Mutlaklığı 91

Bugün: Hegemonyanın Ortakları 92

Kapanış: Aşılması Gereken Zemin 94

2 **Muhafazakârlık: Unutuş ve Hatırlayış Salınımı** **101**
Ezgi Kaya Hayatsever

Açılış: İdeoloji Olmadığını Söyleyen İdeoloji 101

Çekirdek: Gizleyen Kavramlar 104
Geleneğin İcadı 104
Aklın Sınırlılığı 107
Birikmiş Deneyim 108
Aktüalizm 109
Kurumların Sürekliliği 111

Teşhis: Değişim ve Evrenselcilik 112

İdeal Toplum: Organik Bütünlük 115
Birey ve Özgürlük: Aidiyetten Doğan Özerklik 116
Eşitlik ve Adalet: Doğallaştırılmış Eşitsizlik 117
Devlet ve İktidar: İki Başlı Otorite 118
Doğa ve Çevre: Terk Edilen Korumacılık 119
Sanat ve Kültür: Romantizmden Ödünç Estetiğe 119
Dünya Düzeni: Medeniyetler Çatışması 120

Strateji: Aşkın Düzenin Üç Hattı 121

Değerler ve Semboller: Din, Aile ve Taht 124

Yörünge: Aristokrasiden Kitlelere 126
Doğuş: Restorasyon Fransası 128
Farklılaşma: Burke ve Tek Ulus 130
Almanya'da Muhafazakâr Devrim 131
Kanon: Sonradan Seçilen Kurucular 132

Bugün: Otoriter Neoliberalizm ve Milliyetçilik 133

Kapanış: Gerçek Eksikliğin Sahte Merhemi 136

3 **Marksizm: Emekçi Sınıfların Devrimci Öğretisi** **143**
Alp Yücel Kaya

Açılış: Dünyayı Anlamak ve Değiştirmek 144

Çekirdek: Tarihin Lokomotifi Olarak Sınıf Mücadelesi 146
Üretici Güçler ve Üretim İlişkileri 146
Burjuva Devrimleri ve Proletaryanın Mücadelesi 147

Teşhis: Değer Üretimi ve Sermaye İlişkisi 148
Kapitalist Üretim Tarzının Özgüllüğü 149
Meta Fetişizmi 149
Politik İktisadın Eleştirisi 150
Mutlak ve Göreli Artı Değer 150
Yabancılaşmış Emek 151
Kapitalist Birikimin Tarihsel Eğilimi 152

İdeal Toplum: Sınıfsız Toplum Olarak Komünizm 152
Birey ve Özgürlük: Zorunluluk Dünyasının Ötesi 153
Eşitlik ve Adalet: Yetenekler ve Gereksinimler 154

Strateji: Siyasal İktidarın Fethi 155
Belirlenimin Kaynağı ve Derecesi 156
Devrimin Zorunluluğu 159
Sürekli Devrim 159
Eşitsiz ve Bileşik Gelişme 160
Parti, Parlamento ve Seçimler 162
Proletarya Diktatörlüğü 163
Geçiş Döneminin Programı 164

Yörünge: Öğretiden Dünya Hareketine 164
Doğuş: Hegelci Soldan Komünizme 165
Marx'ın Siyasal ve Örgütsel Evreleri 165
Farklılaşma: Yirminci Yüzyılın Sınavı 167
Kanon: Marx ve Engels'in Yapıtları 170

Bugün: Üçüncü Büyük Depresyon 172
Maddî Olmayan Emek Tartışması 172

Kapanış: İhtiyar Köstebeğin Kazısı 173

4 **Milliyetçilik: Doğa Diye Sunulan Kurgu** **179**
Kadir Dede

Açılış: Doğanın Sesiyle Konuşmak 179

Çekirdek: Millet, Devlet ve Etnisite 182
Zengin Hatıralar Mirası Olarak Millet 182
Sert Kabuk Olarak Devlet 185
Milletin Etnik Kökleri 189

Teşhis: Katı Olanın Buharlaşması 190

İdeal Toplum: Modern Zamanda Cemaat Kurmak 193
Birey ve Özgürlük: Bireyin Millete Bağlanması 195
Eşitlik ve Adalet: Oy Hakkının Perdesi 195
Aile ve Cinsiyet: Milletin Yeniden Üretimi 196
Sanat ve Kültür: İmgeler ve Anlatılar 198
Kalkınma Modeli: Millî Pazar ve Sermaye 198
Dünya Düzeni: Milletlerden Oluşan Yerküre 199

Strateji: Milleti İnşa Etmek 199

Değerler ve Semboller: Seküler Bir Kutsallık 201

Yörünge: Devrimlerden Savaşlara 202
Doğuş: Westfalya'dan Fransız Devrimi'ne 202
Farklılaşma: Siyasi ve Kültürel Milliyetçilik 204
Kanon: Düşünürler ve Mit-Yapıcılar 206

Bugün: Popülizm, Pandemi ve Dijital Diriliş 210

Kapanış: Nihai Güvence Olarak Millet 212

5 **Faşizm: Şiddetle Kurulan Birlik** **219**
Fatih Yaşlı

Açılış: Hapishanedeki Teorisyen 219

Çekirdek: Birlik ve Düşman 221
Kurucu Öğeler 221
Tarihsel Biçimler 226

Teşhis: Çöküş ve Yeniden Doğuş 233

İdeal Toplum: Kuşatılmış Yaşam 234
Örgütlü Boş Zaman 234
Gençlik Örgütleri 235
Aile ve Cinsiyet: Annelik ve Nüfus Siyaseti 237

Strateji: Sokak ve Sandık 238

Değerler ve Semboller: Savaş, İtaat ve Lider Kültü 241

Yörünge: Fikri Kökenler 242

Bugün: Faşizm Heveslileri 242

Kapanış: Yardıma Çağrılan Rejim 243

6 **Feminizm: Nesneleştirmeden Özneleşmeye Geçiş** **249**
Yıldız Silier

Açılış: Feminizm Gözlüğü 250

Teşhis: Kadınların Şiddet Yoluyla Evcilleştirilmesi 252

Yörünge: İki Yüzyıllık Mücadele 256
Doğuş: İkinci Sınıf Yurttaşlığın Sebepleri 257
Farklılaşma: '68 Kuşağı ve Kadın Kurtuluşu 262
Kanon: Dalgalar ve Akımlar 267

Bugün: Feminizmin İtibarsızlaştırılması 271

Çekirdek: Temel Çatışmanın Yeri 273
Kişisel Olan Politiktir 274
Patriyarka 275
Cinsiyet Sözleşmesi 275
Toplumsal Yeniden Üretim Kuramı ve Bakım Emeği 275
Kesişimsellik ve Dekolonyal Feminizm 276
Toplumsal Cinsiyet ve Queer Teori 277
Rıza İnşası ve İfşa 277

İdeal Toplum: Cinsiyet Rollerinin Çözülmesi 278

Kapanış: Herkes için Feminizm 279

7 **Anarşizm: Otoritesiz Düzenin İddiası** **285**
Gökhan Atılgan

Açılış: Bir Hayırdan Doğan Evet 285

Çekirdek: İktidarın Reddi 286
Arkhé ve Tahakkümün Kökeni 287
Reddedilen Yapılar 287
İnşa Edilen Bağlar 290
Kavramsal Gerilimler 292

Teşhis: Tahakkümün Anatomisi 295
Anarşizm ve Marksizm Ayrımı 295
Eklemlenmiş Tahakküm Biçimleri 296

İdeal Toplum: Tahakkümsüz Bir Düzen 299
Kurucu İlkeler 299
Birey ve Özgürlük: İlişkisel Özne 299
Eşitlik ve Adalet: Onarım ve Yapısal Dönüşüm 300
Devlet ve İktidar: Reddedilen Aygıt 302
Aile ve Cinsiyet: Gönüllü Yakınlıklar 304
Doğa ve Çevre: Ekolojik Karşılıklılık 305
Sanat ve Kültür: Estetiğin Özgürleştirici İşlevi 306
Kalkınma Modeli: Mülkiyetsiz Üretim ve Özgür Emek 307
Dünya Düzeni: Haritaların Reddi 308

Strateji: Araçların Önceliği 309
Temsilî Siyasetin Reddi 310
Prefigüratif Siyaset 310
Geçiş Aşaması Sorunu 311

Değerler ve Semboller: Siyah Bayrağın Evreni 313
Dayanışma, Tutarlılık ve İtaatsizlik 313

Anarşist Simgeler 314

Yörünge: Barikatlardan Komünlere 314
Doğuş: 19. Yüzyılın Koşulları 314
Farklılaşma: Tek Bir Siyahın Bin Tonu 315
Kanon: Proudhon, Bakunin, Kropotkin 317
Denemeler ve Yenilgiler 320
Felsefî Akrabalıklar 323

Bugün: Kurumsuz Süreklilik 325
Seattle'dan Rojava'ya Direniş Ağları 325
Dijital Ağlar ve Gündelik Anarşizm 327
Graeber ve Tahakkümün Antropolojisi 329
Ölçek ve Yapısızlığın Tiranlığı 329

Kapanış: Yeniden Sorulan Soru 330

8 **Çevrecilik: Doğanın Metalaşmasına İtiraz** 337
Yelda Erçandırlı

Açılış: Bahçecilik ve Sınıf Mücadelesi 337

Çekirdek: Çevrecilik ve Yeşil Kapitalizm 339
Sürdürülebilirliğin Eleştirisi 339
Ekolojik Modernleşme 342
Çevresel Adalet 344
Yeşil Badanacılık 346

Teşhis: Ekolojik Yıkımın Kökenleri 347
İnsan Merkezcilik ve Eko-Merkezcilik 347
Derin Ekoloji 348
Toplumsal Ekoloji 352
Küçülme 352
Eko-Marksizm 353

İdeal Toplum: Sınırlar İçinde Özgürlük 355
Eşitlik ve Adalet: Türler ve Ekosistemler 355
Devlet ve İktidar: Özgürlükçü Belediyecilik 356
Aile ve Cinsiyet: Toplumsal Yeniden Üretim 356
Doğa ve Çevre: Hak Sahibi Varlıklar 358
Kalkınma Modeli: Kolektif Mülkiyet ve Planlama 358
Dünya Düzeni: İklim Borcu ve Anti-Emperyalist Program 359

Strateji: Üretim Noktasında Örgütlenme 360
Genişletilmiş Sınıf 361
Sendikalar ve Enerji Geçişi 362

Değerler ve Semboller: Endüstriyel Aklın Eleştirisi 362
Doğanın İçkin Değeri 362
Sembol Politikası 363

Yörünge: Romantizmden İklim Siyasetine 363
Doğuş: Sanayileşmeye Romantik Tepki 363

Farklılaşma: Reformist ve Radikal Kanatlar 364
Kanon: Kurucu Düşünürler ve Başyapıtlar 364

Bugün: Çok Merkezli Bir Hareket 366
Türkiye'de Ekoloji Mücadeleleri 367

Kapanış: Tarihsel Yol Ayrımı 367

9 **Popülizm: Halkı Kuran Ayrım** **373**
Onur Acaroğlu

Açılış: Adı Konmamış Bilmece 373

Çekirdek: Halk, Seçkinler ve Aralarındaki Savaş 374
Halk 374
Seçkinler 377

Teşhis: Ekonomik ve Kültürel Bölünme 378

İdeal toplum: Aracısız Demokrasi Arayışı 379
Devlet ve İktidar: Güçlü Yürütme, Zayıflayan Denetim 379
Ulus ve Kimlik: Demos ile Ethnos Gerilimi 380

Strateji: Sokaktan İktidara 382
Hareket Partileri 384
İktidarın Sınavı 385
Karizmatik Liderlik 389
Brexit ve Trump Yılı 393
Seçim Sistemi ve Popülist Manevra 393

Değerler ve semboller: Uzlaşmazlık ve Çoğunluk İradesi 394

Yörünge: Çağımızın Bukalemunu 395
Doğuş: Narodnikler ve Millet Partisi 395
Farklılaşma: Latin Amerika ve Küresel Kuzey 396

Bugün: Özünde Tartışmalı Bir Kavram 397

Kapanış: Liberal Demokrasinin Kendi Ürünü 398

10 **İslamcılık: İnancın Siyasal Programa Dönüşmesi** **403**
Reyhan Ünal

Açılış: Modernliğin Doğurduğu Karşıt 403

Çekirdek: İslamî Düzen Arayışı 406
Kurucu Kavramlar 406
Yönetim Kavramları 407

İdeal Toplum: Asr-ı Saadetten Medeniyete 409
Devletin Kurtuluşu (1870–1950) 409
Devletin Ele Geçirilişi (1950–1990) 412

Medeniyetin Kuruluşu (1990–Günümüz) 417

Yörünge: Osmanlıdan Soğuk Savaşa 423
Doğuş: Sömürgecilik ve Çözülme 424
Farklılaşma: Devrim ve Uzlaşma 426

Bugün: Neoliberal Çağda Parçalanma 429

Kapanış: Daralan Ufuk 434

11 **Sosyal Demokrasi: Kapitalizmle Uzlaşan Sosyalizm 439**
Coşkun Soysal

Açılış: Devrimden Geri Çekilme 439

Çekirdek: Piyasayla Barışan Adalet 441
Sosyal Adalet İlkesi 442
Üç Temel Değer 443
Risklerden Korunma Olarak Özgürlük 443
Sınıftan Topluma Dayanışma 445

Teşhis: Düzenlenmemiş Piyasanın Krizi 447
Ekonomik Eşitsizlikten Siyasal Eşitsizliğe 447
Güvencesizlik ve Prekarya 448

İdeal Toplum: Meta Olmaktan Çıkma 449
Birey ve Özgürlük: Yapabilirlik Yaklaşımı 450
Eşitlik ve Adalet: Fırsat ve Koşul Eşitliği 450
Devlet ve İktidar: Sosyal Yatırım Devleti 451
Aile ve Cinsiyet: Bakımın Eşit Paylaşımı 452
Ulus ve Kimlik: Anayasal Yurtseverlik 453
Doğa ve Çevre: Kızıl Kalpli Yeşil Mutabakat 454
Sanat ve Kültür: Piyasa Dışı Alan 456
Kalkınma Modeli: Sermayeden Emeğe Güç Transferi 457
Dünya Düzeni: Aşılacak Ulusal Egemenlik 458

Strateji: Sandık Yoluyla Reform 462

Değerler ve Semboller: Bireysel Sorumluluk 462
Hak ve Ödev Dengesi 462
Orak Çekicin Yerine Gül 463

Yörünge: Kırılmalar ve Yeniden Tanımlar 464
Doğuş: Sanayileşme ve Sosyalist Miras 464
Farklılaşma: Komünizmden Ayrılık 465
Savaş Sonrası Altın Çağ 466
Neoliberal Kriz ve Üçüncü Yol 467
Kanon: Üç Kurucu Metin 468

Bugün: Çoklu Kriz ve Aşırı Sağ 473

Kapanış: Sosyal Pansumanın Sınırı 475

Kutular ve Portreler

Kutu 1: Özgürlük Yanılsaması mı? 76
Kutu 2: Liberal Söylem ve Toplumsal Gerçeklik 86
Kutu 3: Liberalizmin Dört Çağı: Bir Bakışta Tarihsel Evrim 89
Kutu 4: Asıl "Sapma" Hangisi: Sosyal Devlet mi, Neoliberalizm Mi? 93
Portre: John Stuart Mill 96

Kutu 1: Muhafazakârlık Her Zaman Gerici ve Dinci Midir? 125
Kutu 2: Muhafazakârlık Her İdeolojiyle Eklemlenebilir Mi? 135
Portre: Edmund Burke 138

Kutu 1: Marksizm Dine karşı Mıdır? 155
Kutu 2: Marksizm İçindeki Akımlar Hangi Soruya Yanıt Aradı? 167
Portre: Karl Marx 175

Kutu 1: Millet mi, Ulus Mu? 181
Kutu 2: Önce Millet mi Geldi, Milliyetçilik Mi? 185
Kutu 3: Millet Tanımlanabilir Mi? 187
Kutu 4: Milliyetçilik Gündelik Hayatta Nasıl İşler? 197
Kutu 5: İyi Milliyetçilik, Kötü Milliyetçilik Var Mıdır? 207
Portre: Johann Gottfried Herder 214

Kutu 1: Hitler Bir Akıl Hastası Mıydı? 224
Kutu 2: Faşizmi Kim Yendi? 235
Portre: Benito Mussolini 244

Kutu 1: Kadınlar Oy Hakkını ne Zaman Kazandı? 261
Kutu 2: Feminizm Hakkındaki Klişeler Doğru Mu? 272
Portre: Angela Davis 280

Kutu 1: Anarşizm Kaos Mudur? 293
Kutu 2: Anarşizm Teröristlerin Dünya Görüşü Müdür? 321
Portre: Emma Goldman 332

Kutu 1: Ekolojik Krizin Sorumlusu Nüfus Artışı Mıdır? 340
Kutu 2: Ekstraktivizm Nedir? 343
Kutu 3: Güneş Jeomühendisliği İklim Krizine Çözüm Müdür? 345
Kutu 4: Yeşil Politikalar Yeni Bir Sömürgecilik Biçimi Midir? 348
Kutu 5: Yeşil Geçiş Fosil Yakıt Çağını Gerçekten Kapatıyor Mu? 349
Kutu 6: Antroposen mi, Kapitalosen Mi? 351
Kutu 7: Yeşil Devlet Ekolojik Bir Ütopya mı, Neoliberal Bir Araç Mı? 353
Kutu 8: Posthümanizm Nedir, Transhümanizmden Nasıl Ayrılır? 357
Portre: Chico Mendes 369

Kutu 1: Popülist Liderler Gerçekten Düzen Dışı Mıdır? 376
Kutu 2: Popülist Liderler Neden Anne ve Baba Rolüne Bürünür? 380
Kutu 3: Popülizm Hakikat Sonrası Çağda Medyadan Nasıl Yararlanır? 386

Kutu 4: Popülizm Yaftası Neyi Gizler? 392
Portre: Marine Le Pen 400

Kutu 1: İslamcılık Modern Bir İdeoloji mi, Gericilik Mi? 405
Kutu 2: İslamcılık Laiklikle Bir Arada Yaşayabilir Mi? 411
Kutu 3: Post-İslamcılık İslamcılığın Sonu mu, Yeni Bir Biçimi Mi? 430
Portre: Cemaleddin Afganî 435
Portre: Seyyid Kutub 438

Kutu 1: Sosyal Demokrasiyi Sosyal Liberalizmden Ayrıştıran Nedir? 445
Kutu 2: Demokratik Sosyalizm ile Sosyal Demokrasi Aynı Şey Mi? 466
Kutu 3: Sosyalist Enternasyonal Nasıl Kuruldu ve Neden Bölündü? 471
Portre: Eduard Bernstein 477

ÖNSÖZ

Türkçe gündelik dilde birinin "ideolojik konuştuğunu" söylemek bir betimleme değil, bir ithamdır. İşin içine ideoloji karıştırmak meseleyi çarpıtmak, olguları eğip bükmek, aklıselimin dışına düşmek anlamına gelir. Karşısına konan şeyler bellidir: nesnellik, tarafsızlık, ortak duyu. İthamın bedeli de hafif sayılmaz. İdeolojik damgası yemiş bir söz çürütülmeye gerek kalmadan itibarsızlaşır, damgayı yiyen kişi ise tartışmanın kenarına, kimi zaman toplumsal dışlanmanın ve cezalandırmanın eşiğine doğru itilir.

Bu tutum yalnızca Türkiye'ye mi özgüdür? Hayır. Sözcük daha ilk kuşağında bir hakarete dönüşmüş ve o gün bugündür rakibi konuşturmadan yenmenin en ucuz yolu olarak iş görmüştür. Yirminci yüzyılın ortasında ideolojilerin sona erdiği ilan edilmiştir. Soğuk Savaşın bitiminde aynı ilan, bu kez "tarihin sonu" adıyla tekrarlanmıştır. Bugün teknokratik yönetim modeli kendisini ideolojilerin ötesinde, yalnızca işleyebilir çözümlerle ilgilenen bir uzmanlık olarak sunmaktadır. Jest her seferinde aynıdır. İdeoloji karşıdakinin sahip olduğu şeydir; konuşan kişi ise doğrudan gerçekliğin sesiyle konuşur.

Bir siyasal ideolojiler kitabının işe buradan başlaması gerekir, çünkü ideolojinin en etkili biçimi kendisini ideoloji olarak göstermeyendir. Bir toplumsal düzenlemenin doğal, kaçınılmaz ve alternatifsiz görünmesi tarafsızlığın değil hegemonyanın işaretidir. İdeolojilerden kaçınmanın mümkünatı yoktur. Hangi ideolojinin içinden konuştuğunu bilerek ya da bilmeyerek konuşmak vardır. Bu kitap okuruna işte bu farkı görecek donanımı vermeyi amaçlamaktadır.

Neden yeni bir siyasal ideolojiler kitabı ve neden şimdi? Son on beş yılda ideolojik çatışma yeniden sertleşti. Radikal sağ pek çok ülkede iktidara ya da iktidarın eşiğine geldi, popülist siyaset yerleşik parti sistemlerini dağıttı, iklim krizi teknik bir sorun olmaktan çıkıp bir cephe hattına dönüştü, savaşlar ve kitlesel göç milliyetçi seferberliği yeniden ısıttı. Buna karşılık tartışmanın dili inceldi. Siyaset büyük ölçüde liderler, anketler ve kişilik çözümlemeleri üzerinden konuşuluyor. Oysa liderlerin arkasında, onlardan önce gelen ve onlar gittikten sonra da kalan kavramsal yapılar duruyor. Bu kitap işte o yapıları okunur kılmak için hazırlandı.

Kitabı benzerlerinden ayıran bazı özellikler vardır. İlki, yöntemini gizlememesidir. Siyasal ideolojiler burada siyasal kavramların belirli bir düzenlenişi olarak ele alınmakta, bu düzenlenişi doğuran ve dönüştüren maddî koşullar ise maddeci tarih görüşünün perspektifinden izlenmektedir. Çerçeve satır aralarına bırakılmamış, Giriş'te açıkça serilmiştir. İkincisi, on bir bölümün ortak bir mimariyi paylaşmasıdır. Üçüncüsü, bölümlerin sıralanışının bir tercih değil bir argüman olmasıdır. Dördüncüsü, kitabın kapsamadığı gelenekleri ve bunların hangi gerekçelerle dışarıda kaldığını açıkça söylemesidir. Beşincisi, ideolojilerin yalnızca önermelerle değil imgelerle, marşlarla, romanlarla ve filmlerle de çalıştığının kabul edilmesidir. Altıncısı, kitabın Batı-dışı bir yerden yazıldığını saklamamasıdır. Türkçe siyaset biliminin ürettiği "resmî ideoloji" kavramı burada yerel bir ayrıntı olarak değil analitik bir araç olarak kullanılmakta, siyasal kavramların diller arasında taşınırken uğradığı dönüşüm ise başlı başına bir tartışma konusu edilmektedir.

Kitabın Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmasının üç gerekçesinden söz edilebilir. Birincisi pratiktir. Türkiye'de İngilizce öğrenimi yaygınlaştı, birçok üniversitede dersler İngilizce veriliyor ve bu alanın temel kaynakları büyük ölçüde İngilizce okunuyor. İki dilde okuyan öğrencilerin aynı çerçeveye kendi dillerinden ulaşabilmesi, kitabın karşılaştırmalı iddiasının gereğidir. İkincisi, Türkiye'den bilim insanlarının İngilizce okuyan dünyaya bilimsel bir dille seslenme çabasıdır. Türkiye bu literatürde kuramsal çerçevenin üreticisi olarak değil çoğunlukla bir vaka olarak yer almaktadır. "Resmî ideoloji" kavramının bu kitapta İslamcılık bölümüyle birlikte taşıdığı yük, o dengeyi bir nebze değiştirme denemesidir. Üçüncüsü, iki dillilik kitabın kendi argümanının parçasıdır. Kavramlar diller arasında değişmeden taşınmaz. "Devlet" ile *state*, "hürriyet" ile "özgürlük", laiklik ile *secularism* arasındaki mesafeler birer çeviri kazası değil, kavramların tarihsel tortularıdır. Türkçe ve İngilizce sürümü birlikte hazırlamak bu tortuları görünür kılmıştır. Aynı nedenle iki sürüm birbirinin harfi harfine karşılığı değildir. Kapsam ve iddia örtüşmekte, her metin kendi dilinde yazılmış gibi okunabilmektedir.

Bölümlerin sırası ne kronolojiktir ne alfabetiktir ne de sol-sağ ekseni üzerinde bir dizilimdir. Kronolojik sıra Avrupa modernitesini varsayılan başlangıç noktası kılar. Alfabetik sıra tarafsızlığı anlam pahasına satın alır. Sol-sağ ekseni çok boyutlu bir alanı tek bir çizgiye indirger. Bu kitap ideolojileri birbirlerini tahrik eden, birbirlerine yanıt veren ve birbirlerini karşılıklı olarak kuran ilişkilere göre kümelemektedir. Liberalizm, muhafazakârlık ve Marksizm açılışı üstlenmektedir, çünkü bu üç gelenek Avrupa modernitesinin ideolojik alanını tanımlayan bir antagonizma üçgeni içinde doğmuştur. Milliyetçilik ile faşizm yan yanadır, çünkü faşizm milliyetçi öncüllerin kriz koşullarında radikalleşmesini temsil etmektedir. Feminizm hiçbir ideolojinin uzantısı olarak değil, hepsiyle tartışırken kendi çekirdeğini koruyan özerk bir gelenek olarak konumlanmaktadır. Anarşizm ile çevrecilik, kurumlar içindeki iktidar dağılımını değil kurumların meşruiyetini sorgulamalarıyla akrabadır. Popülizm ve İslamcılık, ideoloji kategorisinin klasik

biçimlerine tam oturmadıkları için kitabın kendi çerçevesini sınadığı iki uğraktır. Sosyal demokrasi kitabı kapatmakta ve okuru açılıştaki üçgene geri göndermektedir; zira kapitalizmle uzlaşmayı göze alan sosyalizm liberalizm ile Marksizm arasındaki yüzyıllık tartışmanın doğrudan ürünüdür. Sıralamanın ayrıntılı gerekçesi Giriş'te ele alınmaktadır.

Bölümlerin ortak bir mimariyi paylaşması okur için doğrudan bir kolaylıktır. Her bölüm tematik bir açılışla başlamakta, ideolojinin çekirdek kavramını belirlemekte, mevcut düzene ilişkin teşhisini, ideal toplum tahayyülünü, geçiş stratejisini, değerler ve semboller evrenini sırasıyla ele almakta, tarihsel yörüngesini izlemekte, bugünkü durumunu tartışmakta ve bir kapanışla sona ermektedir. Bu ortaklık iki şey sağlamaktadır. Okur bir bölümü bitirip diğerine geçtiğinde nerede ne bulacağını bilmekte ve her seferinde yeni bir metnin mantığını çözmek zorunda kalmamaktadır. Ayrıca kitabı dikey okumak kadar yatay okumak da mümkün olmaktadır. Bütün bölümlerin "Strateji" başlıklarını arka arkaya okuyan biri, on bir geleneğin iktidara ve değişime nasıl baktığını tek oturumda karşılaştırabilir. Aynı imkân teşhis, ideal toplum ya da semboller başlıkları için de geçerlidir. Ders veren okurlar için bu yapı, kitabı haftalık bir izlenceye bölmenin hazır bir yolunu sunmaktadır.

Ortak iskeletin yazarların sesini tektipleştirdiği sanılmamalıdır. On bir yazarın her biri kendi vurgusunu, ritmini ve ele aldığı gelenekle kurduğu analitik ilişkiyi korumuştur. Bölümlerde ayrıca en az ikişer kutu, birer portre ve roman, film, müzik önerileri yer almaktadır. Kutular ilgili ideolojinin etrafında birikmiş yaygın yanlış anlamalara ve ısrarlı sorulara doğrudan yanıt vermektedir. Portreler bir ideolojinin tek bir insan hayatındaki karşılığını görünür kılmaktadır. Öneriler ise ideolojilerin argümanlarla olduğu kadar imgeler, sesler ve anlatılar yoluyla da yayıldığını hatırlatmaktadır.

Bu kitap çok sayıda kişinin emeğiyle ortaya çıktı. Bazı bölümleri İngilizceye çeviren ve İngilizce kaleme alınmış bölümlerin son okumasını üstlenen Tunç Türel'e, mizanpajdaki teknik desteği için Arda Türkoğlu'na ve kapağın tasarlanmasına yaptığı katkı için Şadi Aycan'a, teşekkür ederiz. Bölüm yazarlarına ise ayrıca teşekkür gerekir. Ortak bir mimariyi kabul etmek, kendi metnini başkalarının metinleriyle uyumlu kılmak ve bunu kendi sesini yitirmeden yapmak, çok yazarlı kitaplarda sık rastlanan bir tutum değildir.

Bu kitap okuruna hazır bir doğru konumlar listesi vermemektedir. Verdiği şey, siyasal konumların nasıl ve hangi bağlamda kurulduğunu, hangi kavramın hangisiyle birlikte çalıştığını ve bir ideolojinin kendi mantığına nerede ihanet ettiğini görmeyi sağlayan bir bakıştır. Konumunu seçmek okura kalmaktadır. Fark şudur: seçim artık bir refleks değil, bir karar olmaktadır.

Gökhan Atılgan
Ankara, Ağustos 2026